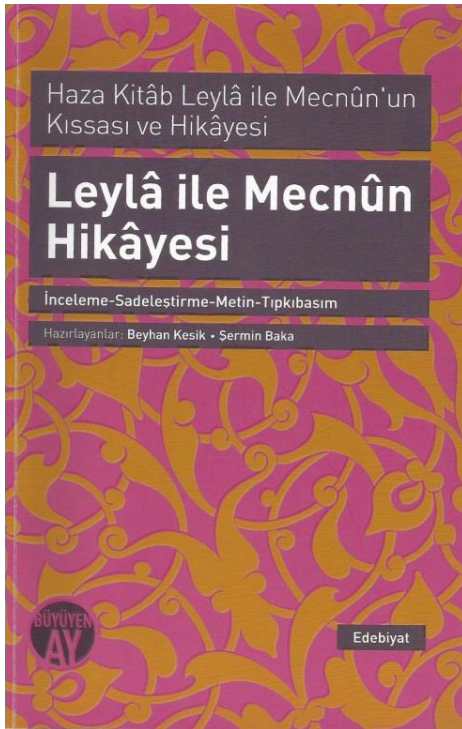

**BEYHAN KESİK-ŞERMİN BAKA (2015), LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYESİ
İNCELEME-SADELEŞTİRME-METİN-TIPKIBASIM, İSTANBUL: BÜYÜYENAY
YAYINLARI**

Pınar ALACA¹

Türk edebiyatında Kerem ile Aslı, Yusuf ile Züleyha, Leyla ile Mecnun gibi aşkları dilden dile dolaşan ve âşık ile maşûka sembol olan şahsiyetler çoktur. Aşkın hüznü, burukluğu, acısı; mutluluğu, lezzeti ve güzelliği bu sembollerle harmanlanmıştır. Aşkın her türlü hâli söz konusu olduğunda akla onlar gelmeye başlamış ve hikâyeleri de edebî malzeme halini alarak başta telmih olmak üzere çeşitli sanatlarla şiirlerde yerini bulmuştur.

Leylâ ile Mecnûn hikâyesi, Arap edebiyatı kaynaklı olmakla birlikte Fars edebiyatında, özellikle de Türk edebiyatında çok işlenmiştir. Azerbaycan ve Anadolu başta olmak üzere, Türklerin bulunduğu her yerde sevilerek okunan bu hikâye, yüzyıllarca Türk insanının aşk duygularının terennümüne vasıta olmuştur. Beyhan Kesik ve Şermin Baka tarafından hazırlanan *Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi* de işlediği konu bakımında diğer hikâyelerle aynı doğrultudadır.

Çorum İl Halk Kütüphanesi'nde 19 H. K. 3142/1 arşiv ve T. 813.213 konu numarası ile kayıtlı olan "*Hazâ Kitâb Leylâ ile Mecnûn'un Kissası ve Hikâyesi Budur*" başlıklı mensur hikâyenin incelendiği çalışmada ayrıca hikâyenin kaynağına ve diğer edebiyatlardaki seyrine de yer verilmiştir. Kitap üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konuyla ilgili ilmî bilgiler verilmiş, ikinci bölümde yazma günümüz Türkçesiyle nesre aktarılmış, üçüncü bölümde ise yazmanın transkripsiyonlu metnine ve tıpkibasımına yer verilmiştir. Birinci bölüm, *Leylâ ve Mecnûn Hikâyesinin Kaynağı, Arap-Fars-Urdu ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi, Mensur Bir Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi Yazmanın Tavsihi, Çeviri Yazılı Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem ve Sonuç* başlıklarından oluşmaktadır. İkinci ve üçüncü bölüm ise hikâyenin seyrini özetler nitelikte bölümler arası alt başlıklara sahiptir.

¹ Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. Doktora Öğrencisi, pnrgrsn@hotmail.com.

Birinci bölümün ışığında edindiğimiz bilgilere göre Araplara ait efsanevî bir çöl hikâyesi olan “Leylâ ile Mecnûn”, İslam medeniyetinin oluşturduğu müşterek edebiyatta büyük ilgi görmüş ve şairler tarafından defalarca işlenen bir konu hâline gelmiştir. Hikâye; Arap, Fars ve Türk edebiyatları olmak üzere, tüm İslâm edebiyatlarıyla bütünleşmiş ve sadece müstakil eserlerin vücuda gelmesinde değil aynı zamanda pek çok manzum ve mensur eserde aşkın ifadesinde rol oynamıştır.

Necd çöllerinden Ürdün’ün doğusuna, oradan da İran Körfezi kıyılarına kadar uzanan geniş coğrafyada geçen hikâye, kaynağı olan Arap edebiyatında sonradan Mecnûn lâkabını alan Kays’ın sevgilisi Leylâ için söylediği şiirlerle bu şiirleri açıklamak üzere yapılan yorumlardan ve bunlara eklenen söylentilerden meydana gelmiştir. Arap kaynaklarında, Kays’ın kişiliğine dair söylenenler çeşitlidir. Hatta bazılarınca Kays diye birisi hiç yaşamamıştır. Ona atfedilen bu şiirler, Emevî ailesinden (bir söylentiye göre Mervan soyundan) bir gence aittir. Amcasının kızına âşık olan bu genç kendisini belli etmemek için Mecnûn hikâyesini uydurmuş, söylediği şiirleri de Mecnûn’a atfetmiştir. Bazılarına göre ise Kays, yaşamış ve 70/689 veya 80/699’da ölmüş bir şairdir. Kays’ın babası Mülevvah, Leylâ’nınki ise Sa’d’dır. Her ikisi de Amirîlerden olup akrabadırlar. Hikâye etrafında şekillenen olaylar, 41-46/661-675 yılları arasında Medine valisi olan Halife Mervanü’bnü’l-Hakem (64-65/683-685) ile oğlu Abdü’l-Melik (65-86/685-705) zamanına rastlar. Netice itibarıyla Ortak kanaate göre Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin aslında bir Arap çöl efsanesi olduğunu ve Arap edebiyatında bedevî geleneklerine uygun bir gelişme çizgisi takip ettiğini söylemek doğru olacaktır.

Hikâyenin etkileyciliği çeşitli eserlerin oluşumuna zemin hazırlarken bazı eserlerde de bahsinin geçmesine vesile olmuştur. Birinci bölümde verilen bilgilere göre Arap edebiyatında Leylâ ile Mecnûn’a atfedilen şiirler, sözlü kaynaktan gelmekte olup ilk defa İbn Davud el-İsfehanî (ö. 255/870)’nin *Kitâbü’z-Zehrâ* ve Müslim b. Kuteybe’nin (ö. 276/890) *Kitâbü’ş-Şi’r ve’ş-Şuara* adlı eserleriyle yazıya geçirilmiştir. Fars edebiyatında İran şairlerinin eserlerinde çeşitli vesilelerle Leylâ ve Mecnûn adları zikredilmiş ve şiirlere konu olmuştur. Bu isimlere ilk defa *Menûçihri* (ö. 432/1041) ve *Baba Kûh-i Şîrâzî*’nin (ö. 442/1050) divanlarında rastlanmaktadır. Urdu edebiyatında hikâye, Urdu yazarları tarafından Arapça kaynaklardan ziyade Farsçadan aktarılmış ve çeşitli şekillerde yön verilerek Hint alt kıtasının âdet, gelenek ve kültürünün etkisi altında kalmıştır. Türk edebiyatına gelindiğinde ise Mevlana Celaleddin-i Rumî küçük bir hikâye ile de olsa, *Mesnevî*’sinde bu konuya kısaca değinmiştir. XIV. yüzyıla gelindiğinde Gülşehrî, 1317’de yazdığı *Mantıku’t-Tayr* adlı eserinin içinde yer alan “Dâsitân-ı Leylâ vü Mecnûn” başlığı altında, 78 beyitle bu hikâyeyi özetlemiştir. Gülşehrî, tıpkı Nizâmî’de olduğu gibi beşerî aşkla başlayan macerayı ilâhî aşkla sonlandırmıştır. Ardından *Âşık Paşa Garibnâme*’sinde sonu Allah’a varan gerçek aşkı anlatmak için Mecnûn’un aşkını 33 beyitle anlatmıştır.

Yine birinci bölümden edindiğimiz bilgilere göre Leylâ ve Mecnûn’un Türk edebiyatında müstakil mesnevî konusu dışında çeşitli manzumelerde kullanım biçimleri de bulunmaktadır. Buna bağlı olarak tanıtımı yapılan kitapta çeşitli şairlerin şiirlerinden örnekler sunulmaktadır. Devamında Türk edebiyatında Leylâ ile Mecnûn hikâyesi kaleme alan şairler ve yazdıkları Leylâ ile Mecnûn hikâyelerine dair öz bilgiler verilmektedir. Buradaki bilgilere göre Türk edebiyatında Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi yazan 32 şair bulunmaktadır. Buna dair verilen tablo

incelendiğinde Türk edebiyatında en fazla Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin XVI. yüzyılda kaleme alındığı görülmektedir.

Kitabın ikinci bölümünde söz konusu mensur Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi'nin sadeleştirilmiş metni bulunmaktadır. Buradaki hikâyeye göre Arap ülkesinde Âmir olarak bilinen meşhur bir kabile vardır. Kabilenin ileri gelen zenginlerinden, başbuğ niteliğinde cömert ulu bir kişi vardır. Hiçbir dünya malına ihtiyacı olmayan bu kişinin çocuğu olmamakta, evlat hasretiyle ciğeri yanmaktadır. Bu kişi kendisine bir oğul bağışlaması temennisiyle malını Allah yolunda dağıtır. Bir gün Allah'ın hikmetiyle hatunu hamile kalır. Bir erkek evlatları dünyaya gelir ve çocuklarını her şeyden gözleri gibi sakınırlar. Yaşı geldiğinde babası oğlunu okula göndermeye karar verir. Kabilde kız ve erkek ayrımı yapılmadan çocuklar aynı hocaya ilim öğrenmeye verilmektedir.

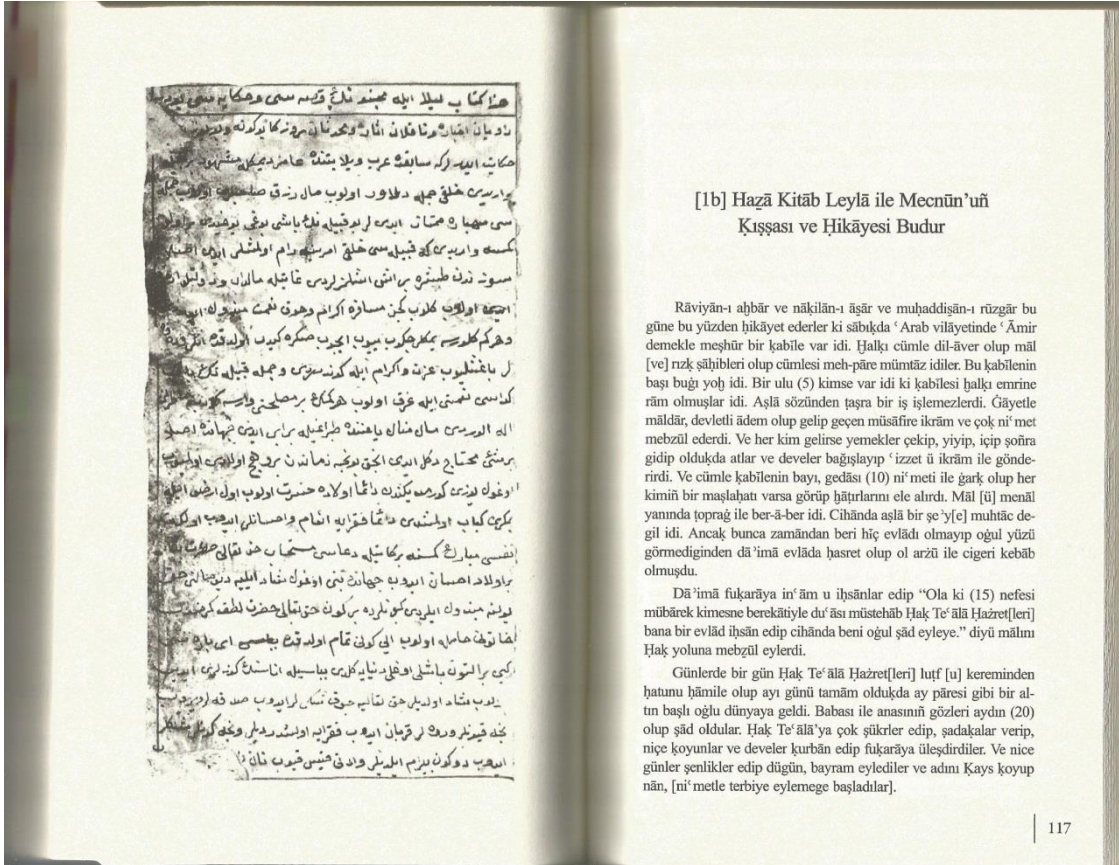
Kays'ın kabilesine yakın bir kabilenin başbuğunun Leylâ adında güzelliği dillere destan bir kızı vardır. Bu kız da tıpkı Kays gibi aynı hocaya ilim öğrenmeye gönderilmiştir. Burada birbirlerine meftun olan iki genç fırsat buldukça hocalarından gizli gizli buluşarak birbirlerine çeşitli latifelerde bulunurlar. Aşkleri alevlendikçe bu durum insanların gözünden kaçmaz ve çeşitli dedikoduların yayılmasına sebep olurlar. Leylâ'nın babası durumdan haberdar olur ve utanarak kızını okuldan alır. Kays'ın Leylâ'ya olan hasreti bu şekilde başlar. Günden güne aşk ateşiyle yanan Kays, deli divane gibi dolaşarak her iki kabilenin de dikkatini çeker. Babası Kays'ın bu durumuna üzülür ve Leylâ'yı oğluna istemeye karar verir. Leylâ'nın babası, deli divaneye dönen Kays'a kızını vermek istemez. Kays'ın kendine çekidüzen vermediği takdirde kızını asla ona vermeyeceğini belirtir. Bu kötü haber üzerine Kays kendine çekidüzen vermek yerine Leylâ'nın hasretiyle daha da ayıplanır duruma düşer. Babası çare umarak oğlunu Kâbe'ye dahi götürse deva bulamaz. Hatta Kays burada Allah'a aşkını artırması için yalvarır. Artık Kays, Leylâ'nın aşkıyla "Mecnûn" olup saharalarda gezmeye başlar. Vahşi hayvanlarla dost olur, tanınmaz hallere girer.

Her gün aşkı uğruna yazdığı beyitleri okumasından rahatsız olan Leylâ'nın kabilesi Mecnûn'u öldürmek ister. Bu haberle telaşlanan Mecnûn'un babası oğlunu bulur fakat oğlu babasını tanıyamaz hale gelmiştir. Bu sıralarda Leylâ da Mecnûn'dan farklı değildir. Aşkını daha fazla gizleyemeyen Leylâ'nın halini gören ailesi, durumdan endişe eder ve onu evlendirmeye karar verir. Leylâ'nın pek çok isteyeniyi vardır. Beni Esed Kabilesi meliklerinden İbn-i Selâm adlı gence Leylâ'yı verirler. Leylâ istemese de bu gençle evlenir fakat kendisine dokunmasına izin vermez aksi takdirde canına kıyacağını söyler. İbn-i Selâm, Leylâ'ya olan aşkı yüzünden cemalini seyretmekle kanaat eder ve duruma rıza gösterir. Yanı başındaki sevdiğinin hasretine dayanamayan İbn-i Selâm bir süre sonra ölür. Leylâ'nın ölümü de İbn-i Selâm gibi sevdiğinin hasretinden olur. Bu haberi alan Mecnûn öylesine feryat eder ki bir zaman dost olduğu yabani hayvanlar dahi korkarak ondan kaçarlar. Mecnûn, çöller ve Leylâ'nın mezarı arasında gidip gelir. Sonunda sevdiğinin mezarı üstünde ölür. Bir müddet yabani hayvanlar mezarın etrafında Mecnûn'nun cansız bedenini beklerler. Uzunca bir süreden sonra Mecnun'un bedeninden geriye yalnızca kemiklerinin kaldığını görüp çaresizce oradan ayrılırlar. Mecnun'un akrabaları gelerek Mecnûn'u

Leyla'nın mezarının yanı başına defnedeler ve iki âşığı bir yere getirmiş olurlar. Bu hazin sonla kitabın ikinci bölümü de neticelenir.

Üçüncü bölümde, aşağıdaki örnekte de görüldüğü üzere orijinal metin ile transkripsiyonlu şekli karşılıklı sayfalar halinde verilmiştir. Böylece kitap, eski yazı okuma becerilerini geliştirmek isteyen öğrenciler ve konuyla alakadar okuyucular için bir çalışma kitabı niteliği de göstermektedir.

Sonuç olarak bu kitap, sadece Çorum İl Halk Kütüphanesindeki bir yazma eseri gün ışığına çıkarıp incelemekle kalmamıştır. Leylâ ile Mecnun hikâyesinin doğuşuna, Arap, Fars, Urdu ve Türk edebiyatlarındaki seyrine, Türk edebiyatında müstakil mesnevi haricinde çeşitli manzumelerdeki işleniş şekline dair vermiş olduğu bilgilerle adeta bir başvuru kaynağıdır.

Kaynakça

Beyhan Kesik-Şermin Baka (2015). *Leylâ İle Mecnûn Hikâyesi İnceleme-Sadeleştirme-Metin-Tıpkıbasım*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

